

RECENZII

Constantin Popescu, *Despre viață și economie*, București, Edit. ASE, 2012, 528 p., ISBN: 978-606-505-595-7.

De regulă, o carte bună apare după ce autorul ei a scris mai înainte alte câteva cărți. Un caz de „recidivă” în acest sens este și cartea *Despre viață și economie*, scrisă de profesorul universitar Constantin Popescu, după ce în ultimii 20 de ani ne-a încântat cu peste alte 10 apariții editoriale, dintre care amintim: *Viața ca optimism tragic. Perspectivă ecologică* (2011), *Respiritualizarea. Învăț să fii Om. Ei despre Noi* (2011, în colab.), *Raționalitate și speranță. Paradigma întregului viu* (2006), *Creșterea care sărăcește* (2003), *Economia sub dictatul limitării* (2001, în colab.), *Prețul bucuriei de a trăi* (1999), *Echilibrul înaintării* (1998, în colab.) și *Tranziția prin criză* (1995, în colab., premiată de Academia Română).

O altă condiție îndeplinită de autor în scrierea bunei sale cărți *Despre viață și economie* a fost lectura a foarte multe cărți bune, pline de adevăr și frumusețe, venite de la gânditori de pe întreg mapamondul, remarcabili în varii domenii (biologie, fizică, chimie, religie, filosofie, psihologie, sociologie, politică etc.), precum: Fritjof Capra, Gregory Bateson, Stanislav Grof, Hazel Henderson, E. F. Schumacher, Albert Einstein, Albert Szent-Györgyi, Alfred Adler, Hans Selye, Peter Russell, Tan Ben-Shahar, Mahatma Gandhi, Richard Lazard, Osho, Emil Cioran, Mircea Malița, John K. Galbraith, Ilya Prigogine, Anders Wijkman și John Rockström, Richard Brenson, Ovio Giarini, Papa Ioan Paul al II-lea și Maica Tereza.

În sfârșit, cartea intitulată *Despre viață și economie* este plină de mesaje transmise de autorul ei din dragoste pentru mintea și sufletul cititorului interesat de îmbunătățirea vieții acestuia, atât de bulversată până acum de un model sau altul cunoscut în istorie, adică ba american, ba sovietic, ba chinez, ba japonez, ba colonial, ba occidental, ba arab, ba religios (creștin, islamic, mozaic etc.), ba comunitar, ba concurențial, ba tribal, sclavagist, feudal, capitalist sau comunist, ba războinic, ba pașnic, ba alterat moral, ba puritan, ba mistic, ba științific, ba de altfel.

Cartea militează pentru o „revoluție a conștiinței”, fără de care autorul ei consideră că „orice transformări pe care le produce cunoașterea sub forma revoluției mijloacelor ne așază pe o evoluție neproportională, de tip ruptură între «a avea» în decență și «a avea» în lăcomie, între «a fi» întru împlinirea de sens și «a fi» prin puterea de a domina și exploata, chiar și supraviețuirea noastră comună” (p. 11). O revoluție a conștiinței „întregului viu”, în condițiile unui raport dinamic între *cunoaștere* (limitată) și *prostie* (nelimitată), dacă ne este permis să facem o asemenea completare.

Pe omul cu o conștiință revoluționată în bine, autorul îl opune acelor care mai cred în basme și înțeleptii ce promovează *fatalitatea*, ce neagă puterea omului de a-și făuri, într-o măsură mai mică sau mai mare, destinul. Pentru el, omul cu o asemenea conștiință nu „este o simplă jucărie a destinului, a fatalității sau a determinismului” vulgar, mecanicist, metafizic, ci o ființă activă „în cunoașterea și înrăurirea viitorului omenirii”. „Căci – așa cum scria un filosof, psiholog, pedagog, om politic, dramaturg, director de teatru român, academician și președinte al Academiei Române între 1938–1941 – dacă ar fi adevărat că aceea ce-i este scris omului are să i se întâmple, orice ar face el; atunci la ce toată strădania popoarelor de astăzi?”¹

¹ C. Rădulescu-Motru (1868–1957), *Valoarea personalității umane*, în *** *Axiologie românească. Antologie*, Mircea Măciu (ediție, studiu introductiv, note și comentarii), București, Edit. Eminescu, 1982, p. 196.

În vreme ce „politica încearcă fără încetare să împace greșeala acceptată și binele public”², cartea de față încearcă să armonizeze *romantismul* dorit de purtătorul vieții umane și *pesimismul* cauzat omului de viața politică, economică, religioasă etc. a acestuia, făcând o deosebire între omul de „succes” („„cel ce primește mai mult de la semenii lui, de regulă infinit mai mult decât le dăruiește el lor”) și omul de „valoare” (judecat „în funcție de ce dă el, nu de ce poate primi”) și alegând apoi „libertatea în răspundere” – libertatea fără exces și responsabilitatea fără deficit (p. 15).

Pentru a nu rămâne la nivel de magie cu oferta făcută, de altfel foarte elaborată și pertinentă, s-ar părea că ne lipsesc doar fie decizii politice aidoma celor de cucerire și încreștinare sau islamizare mai întâi a unor neamuri și mai târziu popoare, fie un apostolat, cu misionari în domeniu, criză din care ar trebui să se iasă cât mai rapid, dacă se vrea a nu fi depășită de monetariști, iehoviști, iezuiți sau alți globaliști ai „adevărului” și puterii în lume, iar pentru asta GRAPA (Grupul de Reflecție și Atitudine Proactivă) de care se vorbește în carte (p. 19) nu-i un câmp de flori, ci numai o floare, insuficientă pentru a face cu ea primăvară.

Tema abordată în carte este, pe lângă o problemă complexă de cunoaștere, și una extrem de delicată de comunicare și acțiune în cadrul unui neam sau popor și între neamuri sau popoare, din cauza acelor care acceptă și promovează o altă ordine morală a libertății noastre de a trăi. E vorba de indivizi, neamuri, națiuni, popoare, state, imperii primejdioși/ primejdioase, oricâtă moștenire și cultură ar avea. Moștenirea nu-i meritul celor prezenți, iar omul cult nu e neapărat și civilizat, constatare pe care ne-o prilejuiesc nenumărați parveniți și intelectuali oportuniști. Fără de aceștia, armată, jandarmi și alte instituții aflate alături de ele, grupurile de oameni plasați sus, de unde guvernează, administrează, conduc n-ar rezista, iar rezistând așa o duc și ei mai bine.

Numărul oamenilor dependenți de cei care-i pilotează sub un aspect (politic) sau altul (economic, cultural, religios etc.) și într-o direcție sau alta (dictatură, democrație sau anarhie; adevăr sau minciună; cunoaștere sau ignoranță; război sau pace; cucerire sau schimb; capitalism sau socialism; muncă sau ne-muncă; producție sau consum; criză sau prosperitate; echitate sau alienare; etc.) este în continuă creștere, iar în aceste condiții, și cel puțin până la formarea unei mase critice, autoeducația celui înconjurat de răul social primează. Într-o măsură mai mare sau mai mică, echilibrarea morală a indivizilor se află la îndemâna acestora, iar ea nu exclude cunoștințele conținute între copertile cărții la care ne referim.

Amintim câteva dintre aceste cunoștințe, selectate în funcție de puterea de înțelegere a cititorului interesat de ele.

De la începutul și până la sfârșitul cărții domniei sale, autorul este preocupat peste măsură de aflarea și explicarea a *ce este viața* în general, viața umană în special, iar intuitiv ne spune de cu bună vreme că este un *întreg integrat*, prin care înțelege, se pare, ceea ce spune unul dintre numeroșii oameni de știință aduși în dialog cu el – americanul de origine austriacă Fritjof Capra, și anume: „fiecare organism – de la cele mai mici bacterii, trecând prin marea varietate de plante și animale, până la oameni” (p. 25). Pornind de aici, autorul mai face un pas și concluzionează, ținând seama și de alte interpretări în domeniu din „zestrea științifică, spirituală a trecutului nostru, mai îndepărtat sau mai apropiat”, că viața ar fi „jocul” oricărui asemenea organism de cum se naște și până moare, un *joc viu*, mai mult sau mai puțin conștient, ce permite a fi susținut, în cazul omului, de falii precum: *Viața ca interacțiuni* (cap. 2), *Viața ca alegere în răspundere* (cap. 4), *Viața și valorile* (cap. 5), *Viața și fericirea* (cap. 6), *Viața și educația* (cap. 7), *Viața ca distanță, dincolo de criză* (cap. 8) și *Viața și economia* (cap. 9). O demonstrație „scurtă” a unui concept deosebit de complex, menită să producă, măcar în mințile cele mai culte, puțină influență.

Asupra majorității oamenilor însă, obișnuiți să gândească doar binar, în termeni de *bine* sau *rău* și de *adevărat* sau *fals*, o influență mai mare sperăm să aibă cunoștințele pe care le oferă autorul cărții referate în privința unui stălp sau altuia de susținere, dintre cei mulți amintiți, a edificiului: *viața*

² François Marie Arouet (alias Voltaire), *Dialoguri și anecdote filosofice*, București, Edit. Univers, p. 158.

– *întreg integrat*. Aici, limbajul folosit este mai puțin abstract și deci mai controlabil, în ciuda prolixității lui, pe alocuri.

Iată câteva idei oferite de autorul cărții în privința *educației și economiei*.

Cu gândul și simțirea la fericirea sa și deopotrivă a semenilor lui, autorul cărții recomandă educația – ca mijloc de găsire a ceea ce merită să trăiești „din perspectiva «sănătății întregului viu»”. După el, „educația este cea care ne poate ajuta să alegem să devenim, aproape miraculos, conștiința de «întregi integrați», în tranziția prin propria viață”, respectiv, cum spunea altcineva, să alegem să devenim „oameni serioși, «sfinți vii»” ori „oameni neserioși, «porci vii»” (p. 16). Și pentru că terenul însușirii unui asemenea *proiect* (termen echivalent cu cel de *lucrare* la alți predicatori³) nu-i virgin, se relevă necesitatea debarasării terenului existent „de ideile vechi, nesănătoase, care s-au cuibărit în toate ungherele minții, inimii și sufletelor noastre, ca urmare a educației pe care am primit-o” (p. 18).

În privința *educației*, autorul reiterează adevărul că „numai educația este cea care poate să ajute ființele umane să aleagă spre a deveni ceea ce își doresc” (p. 285).

De regulă, fiecare om știe ce își dorește, dar rareori, completăm noi, ceea ce trebuie, mai ales în perioada de început a vieții sale ori în alte momente critice ale vieții lui. Având în vedere acest lucru, autorul afirmă, parafrazând opinia unui alt autor, că „educația trebuie să pornească de la înțelegerea *rolului* acesteia în devenirea omului, a *actorilor* ce au în atribuțiile lor această funcție socială – familia, comunitatea, statul și biserica –, a *modelului* de așezare și desfășurare a procesului de transformare interioară a individului uman în persoană umană, bazat pe valorile sensului, iubire, cunoaștere autentică și credință în certitudinea speranței”.

În termeni poetici, aidoma celor folosiți de autor în cartea sa, am putea zice că educația instituționalizată este la fel de importantă, dacă e de cea mai bună calitate, ca și cântecul privighetorii față de puii ei. Povestea ne spune că un savant ornitolog a vrut să știe de ce privighetoarea cântă, într-o vreme, zi și noapte, și atunci a luat câțiva pui din cuibul ei, pe care i-a adus înapoi după mai mult timp, numai înainte de a zbura. La maturitate, acești pui au scos doar niște țipete stridente care au alungat toate femelele din zona lor. Așa stând lucrurile, degeaba ne mirăm că un animal cu creier minuscul reușește în trei săptămâni să implanteze în capul puilor ei melodii care sunt absolut necesare pentru a asigura viitorul speciei, pe când destui educatori nu știu sau știu, dar nu reușesc ori nu vor să facă acest lucru cu mulți copii și tineri nici în 18 ani.

În afara unei educații corespunzătoare a educatorilor, un rol important îl poate juca, pe lângă ajutorul indirect al celui de sus de tot, *autoeducația*, înfăptuită (fără speculații) în spiritul valorilor și al dreptății morale (nu corupte), apărute cu mijloace legale aflate la îndemâna oricui, nu doar a unor monopoliști ai acestora.

Pe cale de consecință la cele arătate, vinovat pentru neajunsurile educației actuale pare să fie, într-o măsură egală sau diferită, fiecare dintre factorii cu atribuții în această funcție (de educare), vinovăție pe care autorul o abordează sumar, trecând peste faptul că, până la instaurarea promisului rai (cu detalii mai mult terestre decât celeste) pe pământ, beneficiarul celei mai valoroase educații organizate va continua să se sălbăticească, aidoma câinelui lăsat de izbeliște după ce a fost domesticit, dacă nu va avea un mediu adecvat de manifestare a educației primite. Mai devreme sau mai târziu, el va ajunge să mintă, să fure, să ucidă, alături de cei care fac deja așa ceva (în cărți, în presa scrisă, în mass-media audio și video, în instituții publice, în afaceri private, în lupte de stradă, în războaie, în justiție etc.) – unii fără vreo pregătire specială și alții având fel și fel de pregătiri teoretice și practice speciale (de spioni, de asasini politici și/sau economici, de jandarmi care să bată, de militari care să ucidă, de teroriști care să distrugă creații umane sacrificându-și viața etc.).

³ Asocierea autorului cu un predicator ne este sugerată de asemănarea dintre „o predică bună și o carte bună”, asemănare făcută recent de către unul dintre cei mai cunoscuți prozatori ai momentului din țara vecină – Bulgaria. După acest scriitor, în vreme ce un preot își dovedește arta de a sluji în biserică, un autor de carte are toate șansele să provoace în cititorul său o *schimbare* (în *rău*, adăugăm noi, dacă ne gândim de pildă la cartea *Mein Kampf*, respectiv în *bine*, dacă avem în vedere cartea *Despre viață și economie*, în cazul de față).

În privința cunoașterii „unor probleme de interes științific din aria interacțiunii economie–societate–ecologie”, preocupările avute, cu deosebire după 1990, i-au permis autorului să realizeze o reușită sinteză a 13 trăsături definitorii ale „actualului model de viață economică occidentală ce a declanșat criza sa [actuală – VM] fără precedent” și a 8 direcții mai semnificative de acțiune teoretică și politică practică de însănătoșire a „întregului viu comun” (p. 391–396).

În continuarea sintezei amintite, autorul ne oferă 8 argumente privind intrarea economiei României, după 1990, pe contrasensul derulării normale a vieții noastre economice: „funcția sa principală, de producție, a fost aruncată la «groapa de gunoi», fie direct, fie indirect, în ambele situații cu aportul «cozilor de topor» [...] care au beneficiat de roadele și lumina acestui comportament, în numele voinței lor de putere, dar și de îmbogățire, ca avere materială, financiară!” (p. 396–398).

În vederea întoarcerii economiei noastre de pe contrasensul care o duce la pierzanie, autorul oferă o sinteză a celor „mai semnificative direcții de acțiune spiritual-politico–practică” (p. 414–418) și un „program de soluții” pe termen lung, de 10–15 ani” (p. 399), făcând apel, printre altele, la „însușirile sufletești ale românului” (p. 400–414), „armonia dintre autoguvernare și guvernare” (p. 419–428) și la multe alte elemente, inclusiv la un *imn al Ecolonomiei*, un fel de *cântec de Sirenă* al „armoniei cu noi înșine, cu semenii, cu întregul viu comun”, al științei „care să conceapă sănătatea vieții economice și a profiturilor ce le generează din perspectiva «sănătății întregului viu comun» din care face parte organică și societatea omenească” (p. 449).

E greu de închipuit că o carte ce atacă o problematică atât de dificilă și controversată – *viața și economia* – să nu incite la puncte de vedere diferite de ale autorului. Pentru așa ceva însă, această carte trebuie citită, cu răbdarea cerută de întinderea și complexitatea temei abordate, purtând un dialog continuu cu viața proprie, și nu numai. Vă invităm și noi să o citiți, ca pe o carte pe care nu oricine o putea scrie, ci doar un om cu o vastă cultură⁴ în domeniu (acumulată zeci de ani) și animat de cele mai bune gânduri pentru el și deopotrivă pentru semenii lui.

Vasile Marian

*** *Cercetări în psihologie și științele educației*, vol. 1, Monica Albu (coord.), Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2013, 212 p., ISBN: 978-973-109-410-6 și 978-973-109-411-3

„Carte frumoasă, cînte cui te-a scris” glăsuia poetul român Ion N. Theodorescu, *alias* Tudor Arghezi (1880–1967), la mijloc de secol XX. Și, în continuare: „Încet gândită, gîngăș cumpănită/, Ești ca o floare, anume înflorită/, Măinilor mele, care te-au deschis.”⁵ Sunt, cred eu, cele mai potrivite cuvinte pentru a începe prezentarea cărții cu titlul de mai sus, lucrare coordonată de Monica Albu, cercetător științific principal I la DCSU al Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca.

De ce este această carte frumoasă, de ce este ea ca o floare în mâinile celor care o deschid? La prima vedere, prin ținuta ei grafică: calitatea hîrtiei, mărimea potrivită a caracterelor (fonturilor) tipografice, culoarea și grafica copertilor și, nu în ultimul rînd, proporția dimensiunilor fizice. Toate acestea înseamnă ceva, ne duc cu gândul la un produs frumos, armonios, plăcut, adică la o floare. Dar, așa cum bine se știe, orice floare este trecătoare, mai devreme sau mai tîrziu imaginea și parfumul ei – în cazul dat, prospețimea cărții – se estompează sau chiar se pierd în adîncurile memoriei. Ceea ce rămîne cu adevărat durabil este fructul ei, în cazul dat, conținutul lucrării.

Să vedem, așadar, în ce constă acesta, care sunt principalele teme abordate în cercetare și prezentate în lucrare și, mai ales, cui și la ce folosesc rezultatele obținute, căci astfel, vorba aceluiași

⁴ „Știința, împreună cu Etica și Arta, formează un tot pe care etnograful îl numesc Cultură.” [Simion Mehedinți, *Trilogia științei. Cercetător–erudit–savant*, în *** *Axiologie românească. Antologie*, Mircea Măciu (ediție, studiu introductiv, note și comentarii), București, Edit. Eminescu, 1982, p. 229].

⁵ Tudor Arghezi, *Scrieri*, vol. 3, București, Edit. pentru Literatură, 1962, p. 11.

senior al poeziei românești (Arghezi), jertfa autorului „zadarnică se pare” dacă „iubita carte nu răspunde la nicio întrebare”⁶.

Mărturisesc sincer că efortul meu ca cititor și prezentator a fost mult ușurat de către chiar coordonatoarea Monica Albu, care în prefața volumului scrie: „Tematica abordată este foarte diversă. Din acest motiv lucrurile nu sunt grupate pe domenii, ci sunt incluse în volum în ordinea alfabetică a primului lor autor.” Și în continuare: „Primele trei lucrări sunt centrate pe agresivitate. Este o temă actuală, care a fost dezbătută în mii de articole, din diverse puncte de vedere, cu rezultate adesea contradictorii” (p. 7). Continuând ideea coordonatoarei, observăm că încă din primul articol/studiu (*Un nou chestionar pentru evaluarea agresivității*), cele trei autoare (Monica Albu, Carina Herbei și Carmen Văsar) sunt preocupate, cum era și firesc, de problematica definirii agresivității, a stabilirii dimensiunilor acesteia și a instrumentelor de evaluare. Constatând că „în România există în circulație foarte puține instrumente psihologice, validate și etalonate, care conțin scale pentru măsurarea unor componente ale agresivității” (p. 15), afirmație care, după cunoștința mea, este întrutotul corectă, autoarele își propun ca obiectiv construirea unui instrument care să evalueze mai multe componente ale agresivității, luând în considerare și direcția în care aceasta se manifestă, adică spre sine sau spre alte persoane (p. 19).

Al doilea și al treilea studiu/capitol vizează relațiile dintre agresivitate și vârstă, respectiv dintre nivelul agresivității și modelele de petrecere a timpului liber. Dintre concluziile acestor două articole reținem: 1) Componentele agresivității diferă între ele în funcție de vârstă. Astfel, predispoziția spre violență/furie nu diferă semnificativ între tineri de 12–19 ani, dar descrește ușor și constant la vârste ulterioare. „În cazul scalelor *Agresivitate fizică îndreptată spre sine* pentru bărbați, și *Agresivitate verbală îndreptată spre alții*, pentru ambele sexe, scorurile descresc, mai rapid până în jurul vârstei de 25 ani, apoi mai lent. În cazul femeilor, pentru scalele *Ostilitate*, *Agresivitate fizică îndreptată spre sine* și *Furie*, scorurile descresc până în jurul vârstei de 45, 44 și, respectiv, 42 ani, după care cresc” (p. 47). Oare de ce? – întreb eu. 2) Dintre concluziile studiului „spune-mi ce faci în timpul liber și îți spun cât de agresiv ești” (autoare: M. Albu, C. Herbei și C. Văsar) reținem doar câteva: a) dintr-un total de 179 persoane, 116 își petrec timpul liber în fața televizorului și doar 21 merg în excursii sau călătorii; b) sportul este o activitate practică mai mult de bărbați, femeile fiind mai mult interesate de cumpărături (neobligatorii) p. 54; c) bărbații sunt (în medie) mai agresivi decât femeile, atât sub aspect fizic, cât și verbal, cu excepția furiei, unde au aproximativ același scor mediu: 1,83, respectiv, 1,81 (p. 55); d) au agresivitatea fizică îndreptată spre alții mai mare bărbații care, în timpul liber, nu se plimbă și cei care nu dedică timp suficient odihnei sau somnului, același tip de agresivitate (dar în grad mai redus) manifestă femeile care nu ies și nu doresc să iasă în oraș; e) au agresivitate verbală îndreptată spre alții mai mare bărbații care nu se odihnesc corespunzător și femeile care navighează pe internet și cele care practică activități de întreținere corporală (p. 57)...? Concluzia autoarelor: „Atât pentru bărbați, cât și pentru femei, au fost identificate activități care, atunci când sunt practicate sau/și dorite a fi practicate în timpul liber, se asociază cu valori ridicate ale unor componente ale agresivității și, respectiv, activități care se asociază cu valori scăzute ale unor componente ale agresivității” (p. 65).

O temă de interes pentru educatori, medici, manageri și chiar politicieni este fenomenul denumit *coping*, termen cu o sferă largă de cuprindere, dar care, în esență, semnifică modul concret în care se comportă o persoană/un grup social într-o situație stresantă. Monica Albu și colaboratoarele sale Carina Herbei, Carmen Văsar și Claudia Kubik își propun ca obiectiv al cercetării lor să testeze ipoteza care pune sub semnul îndoielii corectitudinea metodelor de identificare a strategiilor de *coping*, folosite până în prezent. În studiul *Influența tipului de stresor asupra scorurilor scalelor de evaluare a strategiilor de coping* (p. 68–77), autoarele prezintă procedeul propriu de investigare, instrumentul utilizat și rezultatele obținute. Concluzia fiind „[...] modul în care persoanele răspund la un chestionar de evaluare a strategiilor de coping [...] este dependent de situația stresantă la care se gândesc acestea, mai precis, de tipul situației stresante și de nivelul de stres provocat de ea” (p. 76). Cu alte cuvinte, situația stresantă pe care o au în minte/gând cei chestionați în momentul acțiunii influențează hotărâtor răspunsurile relative la strategiile lor de coping în general (p. 9).

⁶ *Ibidem*, p. 11.

Articolul semnat de Ana Bălaj și Monica Albu, *Diferențe culturale în percepția sănătății mentale între adolescenții din SUA și cei din România*, aduce în atenția cititorilor modul în care răspund la întrebările din „Școala de evaluare a tulburărilor din adolescență – forma scurtă” cele două categorii de subiecți. Constatărea: băieții din România consumă alcool mai frecvent și au mai multe probleme școlare decât fetele, situație oarecum specifică, deoarece, în cazul convârstnicilor lor din SUA nu apar diferențe între cele două sexe. O fi așa, nu o fi așa e greu de afirmat, având în vedere eșantionul relativ restrâns al adolescenților din România, 609 (300 băieți și 309 fete), dar mie mi-a venit în minte citind articolul o glumă, de fapt, un răspuns la întrebarea „Care este deosebirea dintre fetele din trecut și cele din prezent în țara noastră?” Răspunsul: „În trecut fetele noastre găteau cu mamele, în prezent beau cu tații lor.”

Profesoara Nora Codruța Curta participă la alcătuirea volumului de față cu două substanțiale studii. Primul dintre acestea – *Promovarea inovației și a creativității în didactica disciplinelor economice prin intermediul proiectelor educaționale* – prezintă structura, modul de aplicare și rezultatele obținute în activitatea instructiv-educativă proprie prin recurgerea la 3 proiecte educaționale destinate domeniului economic: E.J.E. (Empresa Joven Europea, Spania), Junior Achievement (România) și ROCT (Roumanian Center for Traing Firms, Romania), proiecte asemănătoare prin conținut și deosebite prin modul de implementare (p. 121). Concluziile autoarei: „Prin intermediul acestor proiecte educaționale, școala devine un loc în care se formează și se pun în practică competențele dobândite de elevi în pregătirea profesională. Metodele interactive de predare-învățare pe care se bazează aceste proiecte asigură dezvoltarea spiritului antreprenorial prin integrarea și aplicarea interdisciplinară a cunoștințelor de specialitate” (p. 129).

„Orientarea profesională – notează Nora Codruța Curta în cel de al doilea articol al său (p. 131–139) este o problemă actuală pentru elevii aflați în ultimii ani de liceu, datorită complexității mediului socio-economic în care trăim, provocările multiple cărora aceștia trebuie să le facă față, specificului sistemului educațional românesc și multitudinii variabilelor care influențează alegerea unei cariere” (p.131). Autoarea prezintă cât se poate de corect demersurile făcute și rezultatele obținute în cadrul unei cercetări cu caracter constatativ, cercetare asemănătoare în unele privințe cu alte zeci de întreprinderi de acest gen făcute la noi în țară de mulți alți autori. Problema care se pune – cred eu – este de a elabora, experimenta și implementa programe de pregătire a elevilor în privința orientării lor școlare și profesionale, programe centrate pe corelarea, armonizarea opțiunilor personale cu dinamica pieței forței de muncă aflată în continuă schimbare.

Consecvență unor preocupări anterioare, Lucia Faiciuc continuă să fie interesată de schimbările pe care mediul informațional le produce în dezvoltarea cognitivă și morală a tinerei generații; acestea sunt trecute în revistă și comentate din perspectiva unor opinii personale și studii recente ale unor autori ca Cushman și Young (2009), Bolender (2004), Stables (1998), Woodward (2007), Ukens (2008), Sicart (2005) ș.a. Relativ la noile tehnologii folosite și în media și în domeniul divertismentului, Lucia Faiciuc crede că nu sunt justificate nici pozițiile alarmiste, dar nici cele indiferente sau care neagă pericolele potențiale pentru dezvoltarea morală a tinerei generații (p. 143). „Deși datele empirice sunt încă puține în acest sens, există un început de interes și de preocupare pentru a investiga fenomenul în cauză sub multiplele sale aspecte” (p. 151). Ceea ce și face sau intenționează să facă autoarea studiului cu titlul *Interacțiunea cu mediile virtuale și dezvoltarea judecății morale* (p. 142).

Studiul comparativ realizat de cercetătoarea Ana Gugiuman, pe o populație de 4.786 elevi de clasa a VIII-a din municipiul și județul Iași, readuce în atenția educatorilor de toate categoriile o temă – aș zice – veche de când lumea, și anume echitatea educativă. Analiza acestei probleme este făcută prin compararea rezultatelor obținute de categorii extreme de subiecți (elevi cu rezultate foarte bune și, respectiv, slabe), provenind din medii școlare diverse, în două situații: la absolvirea clasei a VIII-a și la evaluarea națională din 28 ianuarie 2011. Sunt surprinse inegalități ce țin de condițiile de viață (din familie), de prestigiul școlii (situare, dotare, eficacitate etc.), de stabilitatea vs. instabilitatea personalului didactic și, nu în ultimul rând, de managementul școlar. Propunerea autoarei este optimizarea calității ofertei școlare prin: practică de „discriminare pozitivă”, educație timpurie,

perfecționarea continuă a personalului didactic, management de calitate, cooperarea cu instituțiile comunitare etc., adică o educație integrată într-o politică socială globală (p. 162).

Sociologul Iulian Pah și prof. univ. Vasile Liviu Preda, în studiul *Abordări demografice și psihosociale ale vârstei a treia* (p. 164–180), realizează, cu mult discernământ, un veritabil tur de analiză și esențializare a datelor și ideilor întâlnite în literatura de specialitate actuală. Pe baza consultării unui număr apreciabil de lucrări (indicate fiind 15), autorii rețin ca demn/important de semnalat următoarele:

a) Sub aspect demografic, se constată un fenomen de îmbătrânire a populației, determinat mai ales de creșterea longevității. În Franța, de exemplu, ponderea vârstnicilor de 85 ani și peste, în ansamblul populației, se prezintă astfel: anul 1980 = 0,5% bărbați și 1,6% femei; în 2000: 1,2% bărbați și 3% femei; estimările pentru 2050: 5,6% bărbați și 9,4% femei.

b) Abordarea fenomenului îmbătrânirii trebuie făcută complex și nuanțat, atât sub aspect biologic, cât și psihologic, atât profilactic, cât și terapeutic.

c) Reprezentările sociale și atitudinile față de persoanele vârstnice sunt influențate de credințe locale, obiceiuri și tradiții, volumul și corectitudinea informațiilor etc. „În multe țări, inclusiv la noi, se întâlnesc unele concepții greșite privind vârstnicii, manifestându-se comportamente discriminatorii în ceea ce privește oportunitățile de continuare a activităților profesionale” (p. 175).

d) Pentru schimbarea în sens pozitiv a atitudinilor față de persoanele de vârstă a treia, autorii enumeră strategii și tehnici ca: valorificarea acestora ca resurse ce contribuie la viața comunității; oferirea de informații corecte despre persoanele de vârstă a treia; contacte interpersonale pozitive și constructive, un limbaj „non-devalorizat” ș.a. (p. 177).

Închei referirile la acest studiu cu o frază dintr-o recenzie făcută la lucrarea lui Roger Fontaine, *Psihologia îmbătrânirii*, apărută în Editura Polirom, 2008: „Aceasta se adresează deopotrivă atât persoanelor în vârstă, dornice de a se cunoaște și de a-și înțelege soarta, cât și adulților, chemați prin dăruire, profesie sau vocație, să le ofere sprijin și mai ales respect, dacă nu chiar recunoștință, pentru oportunitatea de a fi și de a dăinui ca om și ca umanitate”⁷.

Marian Pădure, asistent de cercetare, dr. la Facultatea de Psihologie și Științele Educației, UBB, încearcă să identifice anumite elemente comune, respectiv specifice în ceea ce privește dimensiunile stilurilor și strategiilor de învățare la două categorii de subiecți: elevi cu deficiențe de vedere și elevi fără deficiențe de vedere, folosind în acest scop un instrument de lucru cunoscut – *Inventory of Learning Styles* (ILS), realizat de Vermont și Vermetten (2004), adaptat la noi de G. Trif și ușor modificat de autorul la care ne referim. După analize statistice amănunțite, M. Pădure găsește că: „[...] nu putem afirma că există diferențe semnificative la nivel global între persoanele cu deficiențe de vedere și cele fără deficiențe de vedere, dar putem discuta despre diferențe la nivelul anumitor atitudini, factori care influențează modul de formare, construire și asimilare a cunoștințelor. Putem să discutăm de factori exteriori care influențează învățarea, dar și despre factori personali, atitudinali” (p. 207). Astfel, elevii cu deficiențe de vedere prezintă o orientare spre procesarea concretă a materialului de învățat și spre o autoreglare a conținutului învățării; au dificultăți în a accesa surse bibliografice diverse; sunt orientați spre o dezvoltare personală (interese personale), dar cu interes scăzut pentru profilul de studiu urmat; solicită în mai mare măsură suportul și colaborarea altor colegi; nu apar diferențe semnificative la variabile gen (fete/băieți) în privința motivației pentru învățare, a modelelor mentale ale învățării, orientarea spre un stil de reproducere a informațiilor și mai puțin spre înțelegerea acestora; sunt în mai mare măsură interesați de utilizarea practică a informațiilor.

Remarcam, la final, stilul concis și clar de prezentare a fiecărui studiu/articol: o scurtă introducere în temă, precizarea scopului și obiectivelor urmărite, a metodelor sau instrumentelor de lucru utilizate, prezentarea și analiza datelor rezultate din cercetare, concluziile, care pot fi desprinse și, aspect mai puțin uzitat, dar foarte util: limite ale cercetării și direcție de continuare. Aș mai remarca străduința/efortul de „argumentare” statistică. Cineva afirma: „Avem atâta știință într-un

⁷ A se vedea „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, Serie Humanistica, tom. VII, 2009, p. 496.

domeniu sau altul, câtă matematică introducem în acel domeniu. În științele socio-umane afirmația pare ușor hazardată. Aici e nevoie de un echilibru, de o balansare între judecățile calitative și cele cantitative, e nevoie de înțelegerea corectă a raporturilor dialectice dintre parte și întreg, dintre universal, particular și individual, dintre concret și abstract.” Găsesc, în final, că articolele din volumul de față răspund în mare măsură acestor deziderate. Nu pot încheia comentariul meu, fără a aplauda și încuraja intenția autorilor, a coordonatoarei Monica Albu în primul rând, de a continua seria de lucrări științifice, cu apariție anuală, inaugurată în acest volum.

Ioan Berar

Maria Larionescu, *Economia socială și cooperarea în România. O perspectivă socioistorică comparată*, Iași, Edit. Polirom, 2013, 167 p., ISBN: 978-973-46-3832-1.

Un reputat sociolog, Maria Larionescu, cu preocupări în domenii importante ale sociologiei, cum sunt: istoria sociologiei, istoria sociologiei românești, sociologia comparată, teoriile sociologice etc., aduce în atenția celor interesați de științele socioeconomice, de procesele modernizării și dezvoltării socioeconomice și culturale, de politicile sociale și nu numai, lucrarea *Economia socială și cooperarea în România prin cercetare, educație și formare profesională la standarde europene* – (POSDRU/14/6.1/S/2, proiect finanțat de Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, Axa Prioritară 6 „Promovarea Incluziunii Sociale”, Domeniul de Intervenție 6.1 „Dezvoltarea Economiei Sociale”) –, în fapt „o sinteză a evoluției cooperăției românești din perspectiva economiei sociale, valorificând moștenirea națională clasică și contemporană în context universal. Modul de abordare a cooperăției a ținut seama de specificul acestei instituții raportat la funcționalitatea principiilor metodologice caracteristice economiei sociale” (p. 141).

Lucrarea amintită este structurată pe 11 teme principale, care sunt dezvoltate în subpuncte specifice abordării economiei sociale și cooperăției dintr-o perspectivă socio-istorică comparată, conform subtitlului ei.

Sociologul dorește, prin intermediul „manualului”, punctarea, dar și „explicarea condițiilor care au facilitat atât performanțele, cât și eșecurile instituției cooperăției din România; altfel spus, este vorba de un stoc de cunoștințe, un ghid personal al cititorilor în exploatarea atât a constrângerilor structurale, cât și a oportunităților culturale ale cooperăției în programul economiei sociale”, prin: „identificarea”, „prezentarea”, „dezvăluirea”, „formarea”, „conștientizarea” rolului contextelor social-istorice și epistemologice, regândirea ordinii sociale din perspectiva personalităților culturale ale vremii, investigarea posibilelor „permanențe istorice”, descrierea realistă a societății „în general, și a celei românești, în particular”, în care presiunea socială asupra inițiatorilor mișcării cooperatiste a avut un rol important în configurarea și funcționarea instituțiilor cooperăției (p. 19–20).

Maria Larionescu a abordat fenomenul cooperăției „ca parte componentă a sistemului economiei sociale”, iar în acest context subliniem faptul că autorii proiectului „Prometeus” consideră cooperăția modernă ca parte integrată în fenomenul social și economic al „apariției și dezvoltării capitalismului” (p. 20).

Deși cooperăția este văzută ca un „fenomen modern, ea are o istorie îndelungată de existență premodernă, în care s-au experimentat forme, mecanisme și instrumente de viață asociativă locale, ce au influențat geneza instituțiilor de mai târziu” (*ibidem*).

În cadrul lucrării, se disting trei condiționări socio-istorice ale mișcării cooperative, considerate relevante pentru perspectiva sociologică asupra economiei sociale: „contextul local est-răsăritean, configurarea profilului actorilor implicați în formele primitive de cooperăție devălmașe și emergența valorii morale a tranzacțiilor precapitaliste” (p. 141).

Pentru a-și susține ideile cu privire la structura socială românească înainte de pătrunderea capitalismului, autoarea recurge „la cercetările de mare probitate metodologică și explicativă privind

istoria socială a feudalismului românesc și a pătrunderii capitalismului, înfăptuite de o serie de istorici, economiști, agronomi, statisticieni și sociologi” (p. 21). Dintre aceștia, amintim pe: I. Heliade-Rădulescu, I. Ionescu de la Brad, P. S. Aurelian, D. Butculescu, Spiru C. Haret și H. H. Stahl.

Deși se apreciază că societatea românească s-a confruntat cu o întârziere de unu-două secole față de țările Europei Occidentale, în ceea ce privește relațiile feudale și apariția structurii sociale capitaliste, această particularitate istorică are o consecință paradoxală din perspectiva autoarei, care se bazează în enunțurile sale pe cercetări proprii, în evaluarea structurilor feudale, „atât ca suport în procesul de dezvoltare a pieței capitaliste și a instituțiilor moderne, cât și ca principal obstacol în calea modernizării societății” (p. 29).

Complexitatea structurii sociale feudale din spațiul românesc a favorizat apariția „nișelor sociale” (p. 32) în cadrul cărora s-au pus bazele antreprenoriatului social de mai târziu. Se amintește de primii precursori ai antreprenorilor sociali, care ar fi „așa-numiții *mandatari ai obștei țărănești*” conform cercetărilor lui H. H. Stahl, dar și de o altă categorie, cea a „meșteșugărimii”, fie ea orășenească sau sătească. În fapt, conversia precursorilor în antreprenori sociali este înfățișată în termeni de limite, resurse (una dintre acestea era cea morală, și anume „*încrederea reciprocă*” între partenerii de afaceri) și chiar de tensiuni. Așa cum rezultă din cercetările de istorie socială ale Mariei Larionescu, „personalități de marcă ale epocii au subliniat impactul reformei întreprinse de Cuza și Kogălniceanu ca un instrument de raționalizare capitalistă a relațiilor agrare în direcția muncii eficiente, expresie atât a liberalismului economic, cum este cazul lui Ion Ionescu de la Brad, Ion Ghica și Al. Moruzi, cât și a protecționismului economic, la Dionisie Marțian, Petre Aurelian, A. D. Xenopol, Mihai Eminescu, G. D. Creangă și G. Ionescu-Sisești, iar mai târziu Șt. Zeletin, V. N. Madgearu și M. Manoilescu” (p. 40).

Modelul cooperatist în Europa este prezentat din perspectiva „istoriei mișcării cooperatiste” elaborată de I. N. Angelescu în 1922, în care acesta a consemnat câteva „încercări de alcătuire de asociații în comunitățile medievale tradiționale din Franța, Anglia, Irlanda, Germania, încă din secolul al XII-lea, ca răspuns al unor nevoi de supraviețuire locale” (p. 45). Conform aceluiași istoric, aflăm că în prima jumătate a secolului al XIX-lea s-ar fi apelat la teoriile socialist-utopice în organizarea comunitară a muncii și vieții indivizilor, iar începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea se pun bazele mișcării cooperatiste moderne în Europa. Dintre organizațiile cooperatiste cu valoare reprezentativă pentru societățile europene amintim: „cooperativa de consum din Rochdale, Anglia, 1844”, „modelul cooperatiei din Franța (Bucheș, 1831)”, „modelul cooperatiei «pe socoteală comună» (Hermann Schulze)”, „modelul cooperatiei în agricultură (Friedrich Wilhelm Raiffeisen)”, „cooperatia în Danemarca (Grundtvig)”.

Principiile cooperatiei sunt rezultatul unei perspective istorico-comparată, realizată de cercetătorii Merrett și Walzer în 2004, care au luat în discuție următorii itemi: „drepturi de proprietate”, „principii Rochdale”, „principii cooperatiste tradiționale”, „proporțional, cooperative din secolul XX”, „principii cooperatiste contemporane: ICA” (p. 59).

În cadrul lucrării sunt prezente poziții mai puțin (Șt. Zeletin, Mihail Manoilescu) sau mai mult nuanțate [Eugen Lovinescu – teoria sincronismului vieții contemporane, prin care s-a „oferit o înțelegere comprehensivă a fenomenului emergenței mișcării moderne a cooperatiei în contextul unei societăți întârziată” (p. 72)] asupra legitimității cooperatiei în societatea românească și a modernizării ei. Au fost punctate și contribuțiile lui C. Stere la edificarea instituției cooperatiei. Această diversitate de alternative teoretice asupra modernizării a avut drept consecință impunerea tot atâtor moduri de construcție a „instituției cooperatiei moderne în societatea românească”, luând în considerare cele mai cunoscute și mai influente reglementări europene: „sistemul normativ anglo-saxon, sistemul francez, cel elvețian, cel austriac și cel polonez” (p. 87).

Sociologul Maria Larionescu a realizat o diagnoză a cooperatiei moderne ca spațiu funcțional al economiei sociale în România, luând în considerare „datele statistice prezentate de istorici reputați ai asociaționismului din România” (p. 99).

Există și cercetători ai cooperatiei care au sesizat existența unei legături „între gradul de dezvoltare socioeconomică a agriculturii unei țări și intensitatea mișcării cooperatiste, dar și a tipurilor de asociații cooperatiste” (p. 107). Astfel, este adusă în discuție, pe lângă cooperatia de credit – apărută din „nevoia de credit” a populației – și cooperatia de producție, care „a avut o evoluție târzie

și mai lentă decât cea de credit” (p. 118), fapt surprins și de statistica vremii. Alte tipuri de cooperații abordate sunt cele forestiere, viticole, de prelucrare a laptelui, precum și cele de consum, aprovizionare și desfacere. „Cercetările asupra cooperației românești au evidențiat faptul că această mișcare a avut întotdeauna caracteristici semnificative ale unei politici social-economice de stat, servind ca instrument de intervenție pentru ameliorarea situației unor categorii sociale, îndeosebi a țăranimii mici și mijlocii și a muncitorimii și meseriașilor din orașe” (p. 115).

Este mai mult decât elocvent punctul de vedere al sociologului cu privire la devenirea cooperației agricole în contextul instituirii socialismului de stat: „Dacă cooperația modernă interbelică era, prin statutul său, așa cum am arătat în lucrarea de față, rezultatul adeziunii libere a asociațiilor și conținea principii și valori constitutive ale idealului cooperativ, ale intereselor comunității, nu același lucru se poate afirma despre înființarea noilor organisme cooperative agricole de producție din perioada comunistă. Acestea din urmă au fost impuse comunităților locale și se integrau în sistemul de comandă al partidului-stat” (p. 134).

Sociologul Maria Larionescu integrează în lucrarea *Economia socială și cooperația în România* nu doar perspectiva socio-istorică asupra fenomenului cooperației, ci, „Pentru a înțelege mai bine mecanismul social al dependenței organizației cooperatiste de sistemul economico-politic de comandă al partidului-stat comunist, manualul prezintă un studiu inedit, parte a tezei de doctorat a autoarei, elaborat între 1971 și 1973 în cooperativele Gârbovi și Manasia (jud. Ilfov) și Belinț (jud. Timiș) și în Direcțiile agricole județene Timiș și Ilfov” (p. 146).

În finalul lucrării, se punctează atât concluziile, cât și deschiderile spre noi repere de investigare a cooperației în sistemul economiei sociale. Așadar, deși un fenomen modern, cooperația are o istorie, „un trecut” care și-a pus amprenta pe prezentul formelor de viață asociative locale, iar sinteza asupra ei este una remarcabilă.

Florența Lozinsky

Codruța Cuceu, *Spațiu public și spațiu privat. O perspectivă românească*, Cluj-Napoca, Edit. EIKON, 2013, 415 p., ISBN: 978-973-757-883-9.

Lucrarea reprezintă forma dezvoltată a unei teze de doctorat în filosofia social-politică, rodul câtorva ani de cercetări și reflecții critice. Atât intenția, cât și realizarea tratării subiectului sunt meritorii, întrucât, din câte cunoaștem, literatura noastră de specialitate încă nu conține asemenea abordări complexe, analitic-critice, dar și comprehensiv-constructive. Cu toate acestea, autoarea a ales să evite ancorarea în zona elitar-academică, în favoarea accesului spre cititorii de toate nivelurile și nuanțele, întrucât, scrie ea, intenția cărții „[...] este de a familiariza publicul larg românesc cu substraturile filosofico-politice ale conceptelor enunțate și cu legătura intimă stabilită *ab initio* între acestea și proiectul politic democratic”⁸.

Structura cărții denotă aplicarea unei metodologii riguroase, de sorginte foucauldiană⁹, care parcurge pas cu pas toate etapele propuse ale subiectului cercetat. Astfel, Cap. I, *Metode în constituirea unei genealogii a categoriilor de public și privat* (p. 55–69), este consacrat abordării istorice, sistematice și „arheologice” a categoriilor de public și privat; cap. II, *Mutații în filosofia politică a secolului XX* (p. 69–103), analizează depășirea filosofiei politice clasice operată de pragmatismul american și trecerea la știința politică modernă –, depășire înțeleasă ca parte a unui amplu proiect de reconstrucție filosofică, realizată pe temeuri diferite de acelea ale metafizicii tradiționale; cap. III, *Sensuri ale spațiului public* (103–209), întreprinde o analiză comparativă a coordonatelor inteligibile ale spațiului public începând din Antichitate (Grecia, Roma), continuând cu

⁸ Vezi Codruța Cuceu, *Spațiu public și spațiu privat. O perspectivă românească*, Cluj-Napoca, Edit. EIKON, 2013, p. 8.

⁹ Vezi M. Foucault, *Arheologia cunoașterii*, București, Edit. Univers, București, 1999.

perioada medievală, iar apoi perioada modernă și contemporană (Kant, Mill, Marx, Dewey, Taylor, Rawls, Arendt, Habermas ș.a.). La finele capitolului sunt explorate coordonatele a două tipuri de etică în sfera publică, aferente curentelor filosofico-politice ale liberalismului și republicanismului.

Analiza detaliată a acestora denotă faptul că principiul central al republicanismului (*libertatea înțeleasă ca non-dominanță* – o valoare atât morală, cât și politică) este superior atât conceptului liberal al libertății ca *non-interferență*, cât și celui al comunitarianismului, al libertății ca *participare activă* la guvernarea comunității politice. Compararea soluțiilor oferite de republicanism vs. liberalism, nu numai la problema imixtiunilor reale, ci și la aceea a imixtiunilor *posibile* ale unui agent în sfera activității unui subiect – cercetate cu multă atenție și competență –, converg spre justetea considerării libertății ca non-dominanță drept *bun primar, ideal social și valoare supremă în societate*. Astfel, concluzia autoarei, în sensul utilizării republicanismului drept model de întemeiere morală a sferei publice contemporane, apare pe deplin justificată.

Ultimele două capitole – cap. IV, *Sensul occidental versus sensul est-european (românesc) al spațiului public*, p. 209–321, și cap. V, *Configurații românești ale sferei private*, p. 321–369 – constituie „aplicații” ale teoriilor amănunțit cercetate în prima parte a cărții, adeverind afirmația că „Necesitatea explicitării acestor sensuri filosofico-politice ale categoriilor de *public* și *privat* este doar un recul al nevoii de deprindere a publicului românesc cu un reflex de a chestiona fundamentele democrației și de a cumpăni continuu modul cum ar trebui să funcționeze cultura democratică”.¹⁰ Asemănător altor domenii, și aici se constată, din păcate, întârzieri notabile și distorsiuni accentuate, atât în ce privește evoluția obiectului de studiu (i.e. sfera publică văzută ca realitate socială aparte), cât și stadiul elaborării conceptuale.

Ca ilustrare a acestor „defazaje” persistente, autoarea realizează un interesant și consistent studiu de caz al situației post-revoluționare a bisericii greco-catolice din Transilvania (cu accentul asupra situației din Cluj-Napoca), care demonstrează că formele de manifestare ale greco-catolicismului, ulterioare recunoașterii sale din punct de vedere legal în urma Revoluției din decembrie 1989, întrunesc caracteristicile inedite ale spațiului public românesc, incipient și cvasi-singular. Prin discutarea a patru argumente specifice (*argumentul recunoașterii, argumentul legitimității/ legitimității, argumentul vizibilității și argumentul continuității*), este descris și analizat minuțios contextul legislativ ambiguu care a generat tergiversarea retrocedării bunurilor confiscate de statul comunist, ceea ce i-a determinat pe membrii și simpatizanții greco-catolici să aleagă a-și îndeplini public ritualurile (în piețe, parcuri, expoziții, clase școlare). Rezultatul acestui protest solemn a fost unul neașteptat și, probabil, unic în țările post-comuniste: o inițiativă singulară (atât în domeniul confesional, cât și în cel socio-cultural general) de urgență a sferei publice și a societății civile a României anilor 1990–2000, ceea ce a contribuit specific la atenționarea autorităților statale în sensul necesității actului de justiție responsabil și aplicabil eficient, ca un pas important pe calea democratizării reale a țării.

Pentru scopul asumat al cărții în discuție, o lucrare a lui Thomas Nagel despre sfera publică¹¹ s-a dovedit a fi foarte utilă din punct de vedere metodologic. Concluziile teoretice ale acesteia sunt aplicate în analiza temei amintite, cu real folos pentru înțelegerea unei anumite mentalități culturale în țara noastră, ulterior anului 1989. Mai precis, este vorba de opinia formată de „intelectualitatea de elită” („boierii minții”) din România, în sensul anulării distincției dintre morala publică și morala privată, respectiv de transformare a unor opțiuni personale apolitice în elemente de judecată morală *post-factum* față de alte persoane și grupuri sociale, lucru de natură să stârnească confuzii, animozități și adversități durabile, însă fără o miză reală.

Codruța Cuceu demonstrează astfel că, departe de a limpezi lucrurile pe drumul dificil al „tranziției” sociale din țara noastră de la totalitarism la democrație, asemenea atitudini au contribuit la crearea unei atmosfere de suspiciune, nesiguranță și victimizare, accentuând incapacitatea cetățenilor de

¹⁰ *Ibidem*, p. 7.

¹¹ Vezi Th. Nagel, *Ruthlessness in Public Life*, în *** *Public and Private Morality*, Stuart Hampshire (ed.), Cambridge, Cambridge University Press, 1978.

a tematiza criteriile morale necesare instituirii democrației și sferei publice. Morala *consecințialistă* (cf. Nagel) a fost astfel substituită tacit cu o morală de tip *deontologic* – o „rocadă” cu urmări observabile și astăzi, cea mai vizibilă și dureroasă fiind întârzierea regretabilă a construcției sferei publice democratice.

De asemenea, autoarea reușește o sinteză a punctelor de vedere și contribuțiilor feministe în regândirea ideii de sferă publică, lărgirea dezbaterilor despre sfera publică, respectiv restructurarea sferei publice în lumea contemporană. La acest punct, analiza „dublei codificări masculine” a spațiului public și a spațiului privat în modernitate, cercetarea critică a modelului habermasian în comparație cu cel arendtian al spațiului public și circumscrierea caracterului „vag reflexiv” al criticilor feministe asupra sferei publice constituie merite indiscutabile ale lucrării, care vor trebui să constituie de acum înainte repere pentru reluări și aprofundări ulterioare ale acestor subiecte de cercetare.

Care ar fi, însă, motivele regretabilului „deficit de teoretizare” a problematicei spațiului public și sferei publice în literatura română de specialitate? De ce sunt ele percepute indistinct, dacă nu chiar ignorate în spațiul românesc, așa încât se poate vorbi despre constituirea unei „discursivități românești întârziate”?

O circumstanță apăsătoare – până acum, se pare, aproape de nedepășit –, este cea de ordin terminologic (cu conotații filosofice și culturale), mai precis a traducerii în limba română a termenilor „the public” (lb. engleză), respectiv „die Öffentlichkeit” (lb. germană) prin substantivul „public”, care are o altă semnificație (de pildă, „ansamblu de persoane participante la un eveniment cultural, social sau artistic”)¹². Or, așa cum bine relevă autoarea cărții, în limbile respective, termenul „public” nu are doar sensul ontologic neutru al *pasivității*, ci și pe cele de ordin fenomenologic și moral, care vizează *asumarea unei anumite atitudini față de alții, situarea activă în lume*. Sunt implicate aici notele *deschiderii*, *verității* și *corectitudinii* relaționării individului cu ceilalți – pe care, din păcate, limba română nu le-a putut concentra într-un singur cuvânt¹³ – drept elemente ale „prealabilului” implicării cuiva în chestiunile publice. De unde rezultă o relativă indistinție în utilizarea termenilor de *spațiu public* și *sferă publică*, ca traduceri aproximative ale termenilor străini, generatoare de imprecizii ale limbajului academic. Aceste imprecizii nu sunt însă insurmontabile, deoarece Codruța Cuceu propune demersuri suplimentare în sensul clarificării lor¹⁴.

Analizele extinse și aprofundate ale lucrării *Spațiu public și spațiu privat...* lasă loc unor concluzii neechivoce, printre care și cea referitoare la dublul eșec (atât al comunismului, cât și al post-comunismului românesc) de a recupera autentic, a politiza real și a asigura funcționalitatea corespunzătoare a spațiului/ sferei publice. Aceste regimuri politice nu au reușit nici evitarea extinderii periculoase a spațiului public în dauna spațiului privat. Cititorul poate estima costurile acestor eșecuri la scară istorică, pe toate planurile. Totuși, este îmbucurător faptul că, măcar din punct de vedere teoretico-metodologic, calea de ieșire din impas a fost trasată în mod neechivoc, ceea ce transpare și din fraza finală a cărții: „Efortul de promovare a categoriilor de spațiu/ sferă public(ă) și spațiu/ sferă privat(ă) în cultura românească joacă și rolul unei pledoarii indirecte pentru regenerarea unui spațiu public practicabil, apoi pentru adaptarea și adoptarea lui, pentru modernizarea și extinderea sa către o sferă publică mai cuprinzătoare și mai vie și, nu în ultimul rând, pentru generarea unor distincții cât mai clare între conceptele discutate, cu deschidere spre alte domenii – cel juridic, politic, administrativ, cultural sau artistic, arhitectural sau urbanistic.”¹⁵

Fundamentată pe o bibliografie reprezentativă de circa 200 de titluri din literatura românească și internațională de specialitate, cu rezumat în limba engleză și indice terminologic, abordarea

¹² Codruța Cuceu, *op. cit.*, p. 212.

¹³ „Primele sensuri ale noțiunii de «public» determină, în limba română, fie o masă mare de oameni, un ansamblu indefinit, fie o colectivitate de persoane care *asistă*, deci *nu acționează*, în calitate de spectatori la un eveniment [...] Funcția activă a termenului de *Öffentlichkeit*, cea prin care se determină acea stare aparte de a fi (în) public, rămâne în afara ariei de semnificare a substantivului «public»” (*ibidem*, p. 214).

¹⁴ „[...] demersul traductologic al termenului englezesc «the public» și a celui german de «(die) Öffentlichkeit» se cere a fi dublat de o intervenție de aculturație, de suprapunere de sens «cultural» peste fiecare dintre noțiunile disjuncției spațiu public/ sferă publică” (*ibidem*, p. 215).

¹⁵ *Ibidem*, p. 375.

Codruței Cuceu convinge prin atributele certe ale cercetării științifice de calitate, manifestate neostentativ, dar cu atât mai meritorii.

Ionuț Isac

Kovách Imre, *A vidék az ezredfordulón, A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai* (Ruralul la cumpăna dintre milenii. Schimbările structurale și de putere ale structurii rurale maghiare contemporane; The Rural at the Turn Between Milleniums. Structural and Power Changes in the Contemporary Hungarian Rural Society), Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2012, 244 p., ISBN: 978-963-446-679-6.

După cum menționează chiar autorul în subtitlu, volumul de față se dorește a fi o abordare holistică a schimbărilor și transformărilor structurale petrecute în ultimii 30 ani în ruralul din Ungaria. Kovách I. declară în prefață că își propune să nu decupeze ruralul maghiar din cel european și mai ales din cel central-european, acest cadru fiind în viziunea sa foarte important pentru a înțelege schimbările din mediul rural maghiar al ultimelor trei decenii, mai ales cele din perioada post-tranzițională. În această carte, care este de fapt o ediție revizuită a tezei sale doctorale academice, autorul își propune să treacă în revistă principalele aspecte ale ruralului din Ungaria. Astfel că cine își propune să se documenteze mai temeinic asupra ruralului de la cumpăna dintre milenii din Ungaria și Europa Centrală ar trebui să citească noul volum al lui Imre Kovách. Cititorul acestei lucrări are posibilitatea să treacă în revistă principalele teme care preocupă literatura de specialitate maghiară și internațională, începând cu definiția ruralului.

Kovách Imre face o trecere în revistă a principalelor etape ale acestei dezbateri, mergând de la idilic și echilibratul rural până la ruralul conflictual. Un element nou pe care îl cuprind aceste descrieri îl constituie referirea la contextul diferit în care apare ruralul în Uniunea Europeană. Parcurgând volumul, putem spune că autorul lui este unul dintre cei mai avizați cunoscători ai noilor trenduri din sociologia rurală internațională și maghiară. Kovách Imre are o carieră impresionantă în domeniul academic și în cel „aplicat”, fiind președinte între 2002-2007 al ESRS (European Society for Rural Sociology), vicepreședinte al ISA (International Sociological Association) între 2002-2004 și membru în board-urile editoriale ale unor jurnale internaționale din domeniul ruralului, cum ar fi „Sociologia Ruralis”, „Journal of Depopulation and Rural Development”, „Journal of Rural Studies”, „Environment and planning A”. Actualmente este consultant științific la Institutul de Științe Sociale al Academiei Maghiare, al cărui director a fost până nu demult, profesor de științe sociale și conducător al școlii doctorale de la Universitatea din Debrecen și profesor consultant la numeroase universități (din Finlanda, Franța).

Un punct tare al acestui volum este faptul că autorul său nu se mulțumește cu trecerea în revistă a paradigmelor teoretice actuale ale ruralului, ci, în a doua parte a primului capitol, face o trecere în revistă a conceptualizării „aplicate” a ruralului prin proiectele UE, încercare rară în volumele care își propun să analizeze ruralul cotidian. Și chiar dacă în subtitlu e menționat doar „ruralul maghiar”, ruralul internațional în general și cel european în special cel central-european sunt prezente în mod consistent în toate capitolele lucrării.

De-a lungul ultimelor două secole, ruralul a fost subiectul unor aprige dezbateri, atât în țările dezvoltate, cât și în cele mai puțin dezvoltate din lume. Singurul lucru asupra căruia cei inițiați cad de acord este faptul că, în mileniul al treilea, ruralul nu mai poate fi definit la fel ca acum câteva decenii și trebuie să acceptăm necesitatea unei abordări multiple, mult mai complexe a lui. Însă marea problemă este cea a dificultății trecerii de la o abordare romantică a imaginii ruralului, a ruralului legat (am putea spune exclusiv) de agricultură la una realistă, a unui rural cu o structură socio-economică mult mai complexă, cu o structură socială care include noi categorii. Noile paradigme teoretice din anii '80 se bazează pe reevaluarea economică a ruralului, ca urmare a abordării critice a lui H. Newby și datorită formării unei noi generații de exegeți în Marea Britanie. Kovách este și el membru al acestei generații de sociologi temerari. Constructivismul acelor ani a influențat într-o

măsură semnificativă și literatura de specialitate din celelalte țări. În această parte a lucrării, autorul descrie și metodologia folosită în cercetările din proiectele europene – în acestea el încercând să analizeze schimbările structurale din Ungaria, folosind o analiză comparată a ruralului din celelalte țări din Europa Centrală, precum și literatura de specialitate actuală internațională. În următorul capitol, autorul descrie structura socială și tipologia teritorial-administrativă din Ungaria, metamorfoza lor datorată schimbărilor structurale din ultimele trei decenii, comparând aceste structuri cu cele din celelalte țări ale Europei Centrale. El menționează că aceste schimbări se datorează unor fenomene regionale, imaginea ruralului fiind schimbată în mare parte de o influență mai însemnată a urbanului asupra ruralului, noul regionalism fiind procesul care a dus la asemenea fenomene, cum ar fi urbanizarea intensivă („agglomerizálódás”), suburbanizarea și contraurbanizarea.

În capitolul al treilea, Kovách Imre descrie minuțios sectorul primar din rural, cu referire la schimbările intervenite în structura de proprietate funciară și economia agrară din perioada postsocialistă. Aceste fenomene se regăsesc într-o oarecare măsură și în agricultura din România. Cu toate că mica producție este prezentă într-o măsură mai mare în țara noastră, noua structură agricolă prezintă în mare aceleași caracteristici.

Următorul capitol trece la o descriere amănunțită a structurilor socio-economice ale ruralului din Ungaria. Structura ocupațională este descrisă pe baza statisticilor existente (Institutul Statistic Central din Ungaria, 2001), care, ca și în România, sunt dezechilibrate, categoriile inative fiind supra-reprezentate, populația inactivă rurală din Ungaria însumând 63,6% din structura ocupațională rurală, față de 59,4% în urban (Budapesta este luată ca un caz separat – cu o populație inactivă economic de 55,2%). Trebuie să menționăm că, în pofida faptului că unul dintre procesele care influențează structura demografică europeană din mediul rural este cel de îmbătrânire a populației, în ruralul din Ungaria ponderea celor care sunt în concediu maternal și de creșterea copilului este mai mare (3,4%) decât în urban (2,9%).

În continuare, autorul descrie structura ocupațională din rural în comparație cu cea din urban, subliniind schimbările structurale din ultimele decenii, și anume o creștere pronunțată a populației active din sectorul terțiar (aprox. jumătate din populația activă fiind ocupată în acest sector). O pondere însemnată a populației rurale face naveta zilnic sau periodic în urban (58,3%), deci economia locală nu reușește să absoarbă forța de muncă disponibilă. El face, de asemenea, o prezentare detaliată a serviciilor sociale (structura educației rurale, apariția economiei sociale, care este de fapt o continuare a asociațiilor preexistente colectivizării), a familiei rurale, menționând existența unui sistem de servicii de bunăstare socială „fără bunăstare”, fenomen vizibil, de altfel, și în România. Kovách I. face o descriere pertinentă a elitelor rurale, precum și a clasei de mijloc din Ungaria, elita locală fiind prezentată ca un deținător al puterii locale, care într-o mare măsură provine din sectorul administrativ, economic și cultural, fiind categoria care posedă cel mai însemnat capital social și cultural și care ține frâiele la nivel local și regional. Actorilor și intereselor din structura de putere din ruralul din Ungaria autorul le dedică un capitol întreg, în care descrie foarte amănunțit și voalat structura acestei elite, care de-a lungul ultimelor decenii a contribuit prin poziția sa la multe dintre schimbările (atât în bine, cât și în rău) din Ungaria. Demnă de remarcat este menționarea apariției unei noi categorii socio-economice, care s-a format în ultimele două decenii de fapt în toate țările din UE, ca efect al accesării și derulării proiectelor europene, această clasă socială având o putere însemnată, un capital în creștere, datorită know-how-ului rezultat din dezvoltarea pe bază de proiecte locale și regionale. Acest capital face ca respectiva clasă să fie prezentă în elita locală, transcendând în unele cazuri structura „clasică” a elitelor locale, cea administrativă, politică și culturală.

Ultimul capitol își propune să descrie procesul cel mai însemnat al schimbării din societatea rurală, și anume cel al dispariției țărănimii, luată în sensul istoric al conceptului. Acest proces este descris ca fiind unul european, procesul de de-țărănire fiind prezent în toate țările care au participat la procesul de industrializare întârziată (alături de fostele țări din lagărul socialist, el le menționează și pe cele din zona baltică). De-țărănizarea este descrisă ca fiind procesul de dispariție a acestei categorii ocupate în agricultură, denumirea având un însemnat accent peiorativ (țăranul fiind asimilat cu persoana cu un statut social și educațional scăzut), comparându-l cu accepțiunea asemănătoare din

celelalte țări europene. Acest proces este considerat ca fiind unul negativ doar de către etnografi, care consideră că odată cu acest proces complex (de de-țărănire socio-economică, structurală și culturală) dispare de fapt baza societății tradiționale rurale. I. Kovách face o prezentare amănunțită a acestui proces, alături de alți sociologi rurali de marcă din Europa, în volumul *Europe's Green Ring*¹⁶. În ultima parte a cărții, el își propune să facă o „inițiere” în noua structură rurală, comparând această metamorfoză din Ungaria cu cea din celelalte țări care au avut o „țărănire” semnificativă până în anii '90. Am putea spune că autorul încheie această descriere a principalelor procese din ultimii ani printr-un happy-end, el declarând că ruralul din Ungaria (și de fapt și acele din toate celelalte țări europene) este viu, cu toate că a trecut printr-o serie de transformări structurale nemaiîntâlnite în decursul a doar câtorva secole. „Rustica Nova”, așa cum definește el noua societate rurală, trebuie abordată în acest context, dar nicidecum radiată din sfera de interes a științelor socio-umane.

Concluzionând, putem spune că autorul reușește în mare parte să atingă scopurile propuse în prefață. În mod cert, el reușește să facă o trecere în revistă și să analizeze principalele proiecte care au vizat ruralul european și maghiar. El încearcă să se mențină pe pozițiile unei neutralități axiologice, pe care o consideră importantă dintr-un punct de vedere al omului de știință, dar, pe de altă parte, nu am reușit să deslușesc o poziție mai „partinică” a autorului față de aceste schimbări. Putem afirma că acest volum, care include la finalul său o bibliografie foarte complexă, este una dintre cele mai bine structurate și documentate cărți din domeniul sociologiei rurale, pe care o recomandăm cu căldură tuturor celor care vor să cunoască mai pe îndelete ruralul maghiar și european contemporan. Apărut deocamdată doar în limba maghiară, volumul este accesibil numai cunoscătorilor acesteia. Acest impediment ar putea fi depășit prin traducerea sa, inclusiv în limba română, pentru a facilita accesul celor interesați la o lucrare fundamentală pentru sociologia rurală.

Veress Enikő

Dumitru Isac, *Conceptul de frumos la Socrate, Platon și Aristotel*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Ionuț Isac, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2013, 230 p., ISBN: 978-606-17-0338-8.

De prin 2003, dacă nu mult mai devreme, o întreagă serie de volume se înscriu într-un efort susținut de restituire a operei filosofice și estetice a profesorului clujean Dumitru Isac (1914–1984), cel mai însemnat și mai înzestrat dintre discipolii lui D. D. Roșca, orientat, ca și marele său mentor, spre cunoașterea aprofundată a „miracolului grecesc”, a istoriei filosofiei antice și medievale, discipol care, chiar și în condiții ca acelea trăite de la vârsta de 37 de ani până la 70, a oferit culturii române o operă filosofică de concepție individuală durabilă, de certă sincronicitate europeană.

Dumitru Isac a făcut parte dintr-o generație nenorocoasă și, așa cum arată exegeții operei sale, Teodor Dima, Vasile Muscă, dar mai ales Ionuț Isac, fiul și editorul devotat, primii opt ani de după strălucitele studii încheiate în 1937 i-a petrecut în învățământul liceal și abia din 1946 până în 1951 s-a putut întoarce la catedra de Istoria filosofiei ca asistent, mai întâi, apoi conferențiar. Dar din 1951 până în 1957, urmare a desființării specializării filosofie, s-a văzut nevoit să predea psihologie și pedagogie la institutele de artă din Cluj, unde s-a apropiat fecund și de domeniul esteticii.

Cartea editată în 2013 reprezintă versiunea completă, „publicată integral pentru prima oară în această ediție”, a tezei de doctorat, susținută în 1971, la D. D. Roșca, precedată de rezumatul amplu și dens (p. 17–41) al lucrării. Reluând aprofundat idei și dezvoltări argumentative din cursurile sale magistrale de istoria filosofiei antice, teza se prezintă ca o încununare a unor „vechi și rodnice preocupări academice și extra-academice” (p. 6), cum afirmă cercetătorul Ionuț Isac în *Studiu introductiv. Dumitru Isac și filosofia elină sau esteticul ca rațiune de a fi*. „Lucrările de maturitate ale

¹⁶ Granberg, L., Kovách I., Tovey, Hilary (eds.), *Europe's Green Ring*, Aldershot, Burlington, Sidney, Singapore, 2001.

profesorului și cercetătorului clujean au adus esteticul în prim-plan, datorită respecializării lui D. Isac, după anii 1945–1948, în istoria esteticii, teoria artei și frumosului artistic. Ele au fost rezultatele activității didactice desfășurate cu multă sobrietate și deplină competență în câteva importante instituții culturale. Departate de a constitui ocupații conjuncturale, asemenea teme teoretico-filosofice au fost cele cărora D. Isac le-a dedicat cea mai mare parte a energiei sale spirituale până la sfârșitul vieții” (p. 7).

Un manuscris inedit încă, *La izvoarele poeziei*, monografia dedicată lui *Aristotel* (1959; 2009), un alt manuscris – din păcate, pierdut –, cu notele pentru *Cursul de estetică*, precum și documentarea exemplară la „sinteza operei sale de istoric al filosofiei: lucrarea *Introducere în istoria filosofiei eline* (2005)” dau împreună măsura anvergurii fără precedent a demersurilor pe care le-a făcut filosoful și esteticianul clujean în procesul de elaborare a acestei mari cărți lăsate culturii române.

Cartea lui Dumitru Isac are o construcție simplă, frumoasă în sine, fiind alcătuită din trei părți inegale ca întindere: I. *Frumosul în gândirea socratică* (p. 43–60), II. *Frumosul în filosofia platoniciană* (p. 61–163), III. *Concepția aristotelică despre frumos* (p. 164–209), urmate de IV. *Încheiere și concluzii* (p. 210–222) și de patru pagini de *Bibliografie*. Această ponderare este ea însăși edificatoare, nu doar asupra aportului fiecăruia dintre cei trei mari filosofi greci la configurarea și geneza gândirii estetice, cât mai cu seamă referitor la impactul concepțiilor acestora asupra evoluțiilor ulterioare ale esteticii europene, cu privire specială asupra *conceptului de frumos*. Este urmărit, în pagini de admirabilă sinteză, „dialogul” dintre cei trei gânditori antici, Socrate, Platon și Aristotel, și istoricii europeni ai filosofiei și esteticii: Julius Walter, Raymond Bayer, Alfred Fouillée, E. Dupréel, T. Gomperz, Robin, Charles Bénard, Max Schasler, Ed. Zeller, M. Meunier, Charles Lévéque. Dintre învățații români sunt convocați la acest „dialog”: Ștefan Bezdechi, D. M. Pippidi, Constantin Noica, Tudor Vianu, Mircea Florian.

Editorul și autorul introducerii remarcă acest aspect esențial în opera părintelui său atunci când sublinia că Dumitru Isac „nu a înțeles să opereze o limitare a cercetărilor întreprinse pe tema apariției preocupărilor de estetică în antichitate, la intervalul temporal al ființării efective a filosofiei eline”, mutând oarecum accentul problematizărilor pe „relevanța și importanța acestor reflecții ale lui Socrate, Platon și, mai ales, Aristotel, pentru epocile istorice care au urmat, în mod deosebit Modernitatea” (p. 13).

Dar de o asemenea performanță științifică și culturală nu se putea învrednici decât un mare învățat, ce stăpânea istoria filosofiei și estetica, domeniile în care s-a „refugiat”, după 1949, cum o dovedesc și cele trei volume publicate postum, după manuscrite din arhiva familiei Isac: *Studii, prelegeri și note de curs de istoria filosofiei antice și medievale*, I și II (Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2006, 2008), și *Studii, prelegeri și note de curs de istoria filosofiei moderne* (Cluj-Napoca, Argonaut, 2007).

Analiza actuală a acestor „dialogări” peste zecile de veacuri ne dezvăluie o adevărată artă a înscenărilor elegante, întemeiate pe erudiția ce dă atâta siguranță și concizie stilului său. Iată doar un exemplu: „Primul care a ridicat în mod explicit problema esenței frumosului este fără îndoială, după informațiile care ne stau la îndemână, Socrate. Dar, cum foarte bine observă istoricul german Julius Walter, și după el francezul Raymond Bayer, pentru ca Socrate să se fi simțit îndemnat la aceasta e de presupus că ideea de frumos va fi intrat într-o anumită măsură și într-un anume fel în meditația curcilor poetice și filosofice de mai înainte de timpul său” (p. 43).

În cele 100 de pagini dedicate problematizării conceptului de frumos în dialogurile lui Platon, dezbateră și argumentările sunt și mai acut axate pe ceea ce au receptat filosofia și estetica Modernității din filosofia platoniciană (mai ales *Hippias Major*, *Fedru* și *Symposion*). Astfel, vocile posterității sunt mult mai numeroase și mai clar articulate.

Dispusă pe larg în șase capitole, dintre care unele subdivizate la rândul lor, dezbateră asupra conceptului de frumos în dialogurile platoniciene se ramifică și se adună consecutiv pe temeiul reflecțiilor ideilor platoniciene în Modernitate. Dumitru Isac stăpânea filosofia platoniciană ca nimeni altul, după cum o arată notele infrapaginale, indiferent de temele luate în discuție: *Conceptul sau Ideea de frumos ?* (p. 65–82), *Dualismul fundamental* (p. 83–103) al viziunii platoniciene. Autorul dezvăluie cu iscusință, din izvoarele platoniciene, acea comutare perpetuă a discuției între *devenire*,

pe de-o parte, și *existența în sine*, pe de altă parte, prin care întreaga sa concepție despre frumos a luat o turnură filosofică originală: „frumosul își va regăsi plinătatea ființei în zona transcendentă a *Ideilor*, iar în sensibil va exista atât cât lucrurilor care devin li se acordă existența și participarea la *Idei*” (p. 86). *Frumosul în sfera sensibilului (frumusețea cosmică, frumosul și binele)* *Frumosul în artă, Structura formală a frumosului* sunt teme urmărite de filosoful clujean în toată amplitudinea și complexitatea lor de la formulările din *Dialoguri*, la replicile filosofilor și esteticienilor modernității: Baumgarten, Croce, Bénard sau Bayer. După un excepțional efort hermeneutic, concluziile de la sfârșitul părții consacrate lui Platon capătă ceva din strălucirea și pregnanța marilor scrieri filosofice: „Se simte puternic, cum arăta și Robin, că dualismul ontologic e mult atenuat, lumea sensibilă prinzând mult mai multă consistență, inclusiv componentele structural-formale ale frumosului. Dar rămâne valabil dualismul ca atare – cu toată penetrația matematismului pitagorician, care ridică și el caratele ontologice ale elementelor frumosului formal. Platon rămâne fidel punctelor sale cardinale, chiar dacă mersul său e cu ocolișuri și șovăieli. Rămân în picioare constatările făcute încă de Zeller, după care Platon nu acordă o valoare proprie elementului sensibil din frumos. Numai universalul nesensibil există cu adevărat și esențial. Sensibilul și singularul se poate ridica spre el, dar numai renunțând la sine” (p. 163).

Concepția lui Aristotel despre frumos, din cea de-a treia parte a tezei propriu-zise, deși tratată mai pe scurt, e prezentată începând cu identificarea *Similarităților și distincțiilor în raport cu Platon*. Capitolul cel mai semnificativ aici este cel intitulat *Reabilitarea artei*, în paginile căruia tonalitatea însăși a dezbaterii devine mai calmă și limpede, întemeindu-se pe achiziții teoretice anterioare ale clasicilor și esteticienilor, care puseseră în lumină afirmarea de către Stagirit a „caracterului normal al experienței poetice”, specificitatea și valoarea ei cognitivă, teoria mimesisului, reabilitarea etică a tragediei, justificarea plăcerii și desfătării estetice, văzute atât de primejdioase de antecesorul său Platon, raporturile formelor de artă cu morala.

Și în capitolul următor, *Frumosul: structura, formele și relațiile lui*, sunt subliniate cu tărie meritele întemeietoare ale lui Aristotel în estetică, de la definițiile și circumscrierile conceptuale pe care primul le-a dat în *Poetica*, în *Retorica*, în *Metafizica*, la disocierile atât de însemnate dintre conceptul de *Frumos* și acela de *Bine*, la reflectările ideilor aristotelice în operele esteticienilor modernității. În paginile acestea, Dumitru Isac aduce, indirect, un omagiu clasicistilor și esteticienilor români, punându-le în valoare contribuțiile sincronice europene în evaluările concepției lui Aristotel despre frumos.

Rezumatul tezei de doctorat susținute în 1971 și capitolul final, *Încheiere și concluzii*, dau și măsura aportului lui Dumitru Isac la cunoașterea influenței majore exercitate de gândirea celor trei mari elini asupra esteticii europene, constituindu-se totodată în luminoase dovezi de scriere filosofică matură și clară, cartea meritând a fi tradusă în cel puțin o limbă de circulație, după această exemplar de bine îngrijită ediție.

Codruța Liana Cuceu